

Міжнародний університет бізнесу і права

**БІЗНЕС-
НАВІГАТОР**

Науково-виробничий журнал

№18
2010

м. Херсон

ЗБАЛАНСОВАНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постановка проблеми. У системі реформування аграрного сектора економіки для забезпечення його подальшого розвитку на засадах приватної власності на землю і майно, пріоритетного значення набуває проблема формування та ефективного використання трудового потенціалу - вирішального фактора сільськогосподарського виробництва.

Кризові явища в економіці та викликаний ними спад обсягів виробництва, призвели до зменшення попиту на робочу силу, загострення відносин зайнятості, посилення процесів вивільнення працездатного населення, наростання офіційного і прихованого безробіття у сільській місцевості, зниження ефективності використання наявного трудового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню різних аспектів проблеми формування та використання трудового потенціалу аграрного сектора економіки присвячено праці видатних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: О.А.Бугуцького, І.К.Бондар, В.С.Дієсперова, В.К.Горкавого, О.І.Здоровцова, Г.І.Купалової, В.І.Лишиленка, І.І.Лотоцького, І.І.Лукінова, П.Т.Саблука, С.Г.Струмліна, К.І.Якуби та інших. Незважаючи на безліч публікацій по проблемі, ряд її сторін відноситься до маловивчених, неопрацьованих повною мірою.

Цілі статті. Висвітлити сучасний стан демографічної ситуації на селі, а також визначити напрямки ефективного використання **трудоxих ресурсів в аграрній сфері економіки України.**

Виклад основного матеріалу. Відтворення трудового потенціалу аграрного сектора економіки відбувається в умовах загострення демографічної кризи в сільській місцевості, яка проявляється у спаді народжуваності, наростанні передчасної смертності, поширенні депопуляційних процесів та скороченні тривалості життя населення. Це звужує природну основу його формування, погіршує якісні характеристики.

На селі проживає третина населення України, але лише 7,8% населення є економічним активним у сільському господарстві (табл.).

Таблиця

Структура населення протягом 1995-2008 років, % [1]

Країна	Всього населення					
	всього	сільське	економічно активне			
			всього	в сільському господарстві		
			всього	чоловіки	жінки	
Німеччина	100,0	12,8	49,3	1,3	0,8	0,5
Польща	100,0	38,5	51,3	11,6	6,6	4,9
Україна	100,0	32,9	50,8	7,8	5,1	2,7
Франція	100,0	24,5	44,6	1,6	1,0	0,6
Європа	100,0	27,5	49,1	4,5	2,9	1,6

Чисельність наявного сільського населення за 1990-2008 рр. зменшилася на 1 млн 917,5 тис. чол. або на 11,3%, кількість народжених – на 58,2 тис. померлих – зросла на 168,5 тис. чол. Природне скорочення за цей період становило 110,4 тис. чол. і відбулося в усіх регіонах України.

Протягом 2001-2008 рр. у 3,6 тис. поселень (12,5% загальної їх кількості) не народилося жодної дитини, а в 3,0 тис. не було дітей віком 0-5 років. Відбувається

обезлюднення сільської місцевості, зняття з обліку незаселених поселень і, як наслідок, деградація сільської поселенської мережі.

Основними проблемами, що характеризують сучасний стан ринку праці загалом та його аграрного сегменту зокрема є:

- надлишкова пропозиція робочої сили та пов'язаний з нею високий рівень безробіття (особливо прихованого);
- переміщення працівників з виробничих галузей;
- відтік кваліфікованої робочої сили;
- зростання масштабів незареєстрованої зайнятості;
- стійке зростання демографічного навантаження;
- невідповідність наявної (фактичної) роботи отриманій освіті та спеціальності, що призводить до декваліфікації, професійної персориєнтації, втрати трудового потенціалу;
- дефіцит молодого робочої сили.

При загальному скороченні чисельності трудових ресурсів села впродовж 1990-2008 рр. на 969,8 тис. чол., або на 10,9%, чисельність зайнятого сільського населення зменшилася на 2,5 млн чол. (33,5%). [1] Інтенсивне скорочення зайнятості сільського населення в традиційних галузях економіки за місцем проживання та за його межами призвело до зростання, з одного боку, сільського безробіття в усіх його формах, з іншого – збільшення чисельності зайнятих сільських жителів в інших сферах (приватна підприємницька діяльність та праця в особистих приватних підприємствах).

Рівень зареєстрованого безробіття у сільській місцевості у 2008 році становив 6,7% і значно перевищував цей показник у містах. Згідно з обстеженням домогосподарств Держкомстатом України на початку 2009 року чисельність сільського населення у працездатному віці, яке ніде не працювало і не навчалось, становила 2,4 млн осіб (тобто на селі кожен третій громадянин працездатного віку ніде не був зайнятий, не навчався). Це у декілька разів перевищує кількість зареєстрованого безробітного сільського населення.

Характерними рисами сучасного аграрного ринку праці також є низький рівень оплати праці порівняно з рештою галузей господарського комплексу, звужена модель територіальної та професійної мобільності в межах агровиробничих відносин, що викликає поширення міграційного руху населення. Значне поширення міграційних процесів упродовж останніх років, вплив найбільш працездатної частини населення, суттєві регіональні диспропорції спричиняють зміни соціально-демографічної ситуації викликають резонанс у суспільстві, потребують комплексних заходів вирішення.

Погіршення кількісних та якісних характеристик трудових ресурсів на загальноукраїнському ринку праці, його регіональних та галузевих сегментах відбувається на фоні загального підвищення вимог до робочої сили на світовому ринку праці. Сучасні ринкові відносини й інноваційна специфіка нинішнього економічного росту потребують якісно нової робочої сили, яка має оптимальні показники фізичного, психічного та соціального здоров'я, високий інтелектуальний та освітньо-фаховий потенціал. Отже, мова йде про можливість досягнення високого рівня якості робочої сили, що дасть можливість отримувати переваги у конкурентній боротьбі.

Проблему ефективного функціонування ринку праці на селі слід розв'язувати з урахуванням особливостей ведення сільського господарства. Поєднання основного виробництва з допоміжними переробними галузями дасть змогу не лише компенсувати зростання безробіття після закінчення збору врожаю, а й поліпшити фінансове становище сільськогосподарських товаровиробників. Останнім часом намітилася позитивна тенденція розв'язання проблеми зайнятості населення поширенням у сільській місцевості самозайнятості (праці в особистих підсобних господарствах, роботі у сімейних підприємствах, у т.ч. фермерських господарствах тощо). У ситуації, коли держава не в змозі докорінно поліпшити умови праці у сільській місцевості, розв'язати проблему працевлаштування, самозайнятість селян – вимушений крок. Однак низький рівень

організації праці, її дрібнотоварність, часто навіть натуральне господарство, спрямоване на елементарне самозабезпечення, не сприяють підвищенню продуктивності праці та зростанню обсягів виробництва у цій галузі, нарощуванню потенціалу для конкурентоспроможності.

Щоб підвищити рівень продуктивного використання трудових ресурсів села та забезпечити можливість їх розширеного відтворення, необхідна політика, яка передбачатиме стимулювання попиту на робочу силу (насамперед за рахунок розширення малого підприємництва); приведення у відповідність рівня оплати праці з її кількістю та якістю; збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці (шляхом стимулювання підготовки фахівців у певних галузях відповідно до прогнозів пропозиції робочих місць у цих галузях); стимулювання гнучких форм зайнятості; розвитку самозайнятості тощо.

Розширення сфери зайнятості сільського населення можливе також шляхом розвитку соціальної сфери, створення у сільській місцевості мережі підприємств і організацій агросервісу, малого підприємництва у сфері переробки та збуту сільськогосподарської продукції та у сферах діяльності, не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом (комунальне та побутове обслуговування населення, туризм тощо).

Приклад країн з розвинутою ринковою економікою з їх 4-10 % зайнятостю у сільському господарстві та відповідно високою продуктивністю праці, що сприяє перерозподілу трудових ресурсів села у сферу переробки сільськогосподарської продукції та в обслуговуючий сектор, перекопливо доводить потенційну спроможність сільських регіонів підвищувати свій конкурентний статус. Розроблення на регіональному рівні з урахуванням місцевих особливостей науково-практичних рекомендацій щодо розвитку працересурсного потенціалу сільських регіонів має сприяти комплексному вирішенню питання їх конкурентоспроможності.

Ставлення сільськогосподарських працівників до роботи істотно залежить від сформованих між ними та власниками підприємств соціально-трудових відносин. При цьому актуальним питанням є розробка дієвого механізму щодо удосконалення їх регулювання. Найвагомим інструментом впливу на формування соціально-трудових відносин, на нашу думку, є чинне законодавство України. Тому коригувати дані відносини слід розробкою раціональних програм на загальнодержавному, галузевому, регіональному та місцевому рівнях (адаптовані до сучасних умов розвитку аграрного сектору економіки колективні угоди й договори).

Отже, основними напрямками діяльності органів виконавчої влади повинні бути: створення сприятливих умов розвитку приватної ініціативи та підприємництва у сільській місцевості, як основного механізму підвищення рівня життя сільського населення; створення умов для реалізації сільськими територіальними громадами повноважень з розв'язання проблем соціально-економічного розвитку населених пунктів; розробка механізму підтримки соціально-економічного розвитку села, підвищення стандарту життя у сільській місцевості.

На наш погляд, хоча б часткове вирішення цих проблем дозволить підвищити і престижність праці на селі, а отже і заохотити молодь, покращити умови та оплату праці, що в сукупності стане перешкодою вимирання українського села.

Висновки. Сучасний стан демографічної ситуації на селі можна кваліфікувати як кризовий, який може перетворитися в демографічну катастрофу. Ситуація, що склалася сьогодні на українському ринку праці, вказує на значні втрати людського капіталу, відчутне погіршення його якості. Врахування людського чинника у процесі реформування аграрного сектора економіки є об'єктивною необхідністю, а його активізація має стати стратегічним напрямом зростання ефективності сільськогосподарських структур незалежно від форм власності на землю та майно.

Анотація

В статті отражено сучасне становище демографічної ситуації на селі. Визначені проблеми, які характеризують ситуацію на ринку праці, а також обґрунтовані напрями ефективного використання трудових ресурсів в аграрній сфері економіки України.

Summary

The current state of demographic setting in the country is shown in this article. The problems describing the situation at labor market are defined. The directions of efficient use labor resources in the agrarian sphere of economy of Ukraine are based.

Список використаних джерел

1. Матеріали Держкомстату України [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.